

GRAĐA

GRAČANIČKI GLASNIK
časopis za kulturnu
historiju

Broj 44, godina XXII
novembar, 2017. [str. 77-91]

© Monos 2017

Gračanički kraj sredinom XVIII. stoljeća: podaci iz sidžila tešanjskog kadiluka

Mr. Almina Alagić, prof.,
Ago Mujkanović, prof.

SAŽETAK: Sidžil tešanjskog kadiluka iz razdoblja od 1751. do 1789. godine sadrži značajne podatke koji se odnose i na gračanički kraj. Na osnovu prijevoda sidžila, kojeg je sačinio rahm. Abdulah Polimac (uz korekturu Lamije Hadžiosmanović i Saliha Trake), a koji se danas čuva u Općoj biblioteci u Tešnju, u ovom prilogu donosimo podatke koji se odnose na gračanički kraj. Uglavnom se radi o bujuruldijsima, službenim nalogima bosanskog divana (ejaletske vlade), koje su u vidu okružnica upućivane na više kadija (kadiluka), među njima i gračaničkom. Iz tih naloga i okružnica saznajemo dragocjene podatke o općim prilikama u sjevernoj i sjeveroistočnoj Bosni sredinom XVIII. vijeka.

Ključne riječi: Tešanjski sidžil; kadiluk Tešanj; kadiluk Gračanica; bujuruldije; fermari; XVIII. stoljeće.

Pojam *sidžil* (turski: *sicil*, arapski: *sigill*, od latinskog: *sigillum*, u značenju pečat), označava sudski protokol, matičnu knjigu sudnice (mehkeme) jednoga kadiluka, kao sudske i administrativne oblasti, pod jurisdikcijom kadije (šerijatskog sudca). U sidžile su upisivane tužbe, presude, žalbe i prijave, sklapanje brakova, ostavinske rasprave, popisi imovine, ugovori, sudske intervencije i drugi pravni postupci dotičnog kadije, kao i svi dokumenti koje je kadija službeno zaprimao: carski dokumenti (*fermani* i *berati*), zatim dopisi i nalozi, odnosno *bujuruldije* bosanskih namjesnika (*valija*) i bosanskog *divana* (valijskog ureda, odnosno ejaletske vlade). Sidžili predstavljaju bogato vrelo za istraživanje historije

GRAĐA

pojedinih mjesta pod osmanskom upravom. Nažalost, najvećim dijelom su sačuvani tek fragmentarno.

U bosanskohercegovačkoj historiografiji, do danas je najpoznatiji Sidžil tešanjskog kadiluka od 1740. do 1752., kojeg je prevela i obradila Hatidža Čar-Drnda, a izdao Orijentalni institut u Sarajevu, 2005. godine. Original (rukopis) tog sidžila uništen je sa cjelokupnom građom Orijentalnog instituta u maju 1992. godine, kada je institut agresorskim granatama namjerno zapaljen i uništen. Postojali su i drugi sidžili. Jedan od njih, koji se odnosi na razdoblje od 1639. do 1642. godine, koristio je svojevremeno Osman Asaf Sokolović (objavivši 1942. rad pod naslovom *Tešanj prije tri stoljeća*).

Tešanjski sidžil iz 1751.-1789. godine, kojim se ovdje bavimo, preveo je prof. Abdulah Polimac iz Sarajeva. Izvjesnu korekturu ovog rukopisa, u svrhu njegovog štampanja, izvršili su prof. dr. Lamija Hadžiosmanović i Salih Trako iz Orijentalnog instituta u Sarajevu. U ovom sidžilu uvedeni su sudski predmeti od 1751. godine i dalje hronološkim redom kako su pristizali, sve do 1789. godine. Prema zabilješkama koje je uz sidžil sačinio Abdulah Polimac, navodi se: "tekst na mjestima uopšte /se/ ne može pročitati, dok je ponegdje vrlo slabo vidljiv". Prevođenje dijela pronađenog tešanjskog sidžila Polimac je završio zaključno sa danom 25. juna 1975. godine, što je zapisao na zadnjoj 323. strani svog prijevoda.

Dva prevedena primjerka danas se nalaze u Općoj biblioteci Tešanj, a 2017. godine je izvršeno zaštitno digitalizovanje oba primjerka, s ciljem njihove zaštite i lakšeg korištenja i prezentovanja široj čitalačkoj javnosti. Nemamo sigurnih podataka šta se desilo sa rukopisnim primjerkom osmansko-turškog originala.

Ovaj sidžil ne sadrži samo značajne podatke za kraj koji je potpadao pod sudsku

nadležnost tašanjskog kadije, već i za druge kadiluke, među kojima je i gračanički. Najveći broj bujuruldija, istovremeno je upućivan na više kadijskih mehkema. Na ovaj način moguće je izvršiti djelomičnu rekonstrukciju sidžila drugih kadiluka, čak i u slučaju ako oni nisu sačuvani. Ovaj rad predstavlja upravo jedan takav pokušaj.

U nastavku, prenosimo dijelove tešanjskog sidžila onako kako ih je preveo i priredio rahmetli Abdulah Polimac.

* * *

Pod pečatom bosanskog valije Ćupričić Ahmed paše. Osloncima šerijata, kadijama Zvornika, Bijeljine, Tešnja, Tuzle i Gračanice, neka im se učenost poveća, ponosu među sebi sličnim i ravnima, kapetanima, ajanima vilajeta i svim odgovornim ljudima, naređuje se:

"Dana 10. ševvala, ove, 1165. godine (21. augusta 1752. godine), po odluci njegove carske uzvišenosti, izdat je ferman po kome je i dalje vilajet Bosna sa sandžakom Hercegovinom ostao pod mojom upravom. Tako je naredio uzvišeni sultan. Da bi se obnarodovao uzvišeni ferman dostavlja vam se bujuruldija iz divana Bosne. Kada ova bujuruldija stigne, naređuje vam se: pošto se u sidžil uvede prijepis fermana, pred svim ga treba otvoriti i pročitati i upoznati narod sa njegovim sadržajem, kojem se treba pokoravati. Stoga postupite prema ovoj bujuruldiji."

1165. godine po hidžri (1752. godine).¹

*

Izvjestaj sluge koji za vas moli neprekidno: *"Podnosilac izvještaja Mustafa, iz sela Ma-lešići u kadiluku Gračanica, u odsutnosti Durmišević Osmana spahije i sinova Huseina-Bradarić Omera i brata mu Hasana, iz sela Potočani, u kadiluku Tešanj, podnio je sudu protiv imenovanih tužbu, kako slijedi:*

Gore navedeni nevaljalci (eškijalar) su moju kćer, odraslu djevojku Umihanu, silom oteli i odveli svojoj kući. Ovo je nasilje i ne-

1 Abdulah Polimac, *Sidžil tešanjskog kadiluka 1751.-1789.* (rukopis), Sarajevo 1975., str. 36.

pravda koja prelazi sve granice šerijatskih propisa, i o čemu me je stid na sudu govoriti. Oni su je kod svoje kuće zadržali pet dana. Iza toga, nakon otimačine, imam iz Doboja u istom kadiluku (Tešanj) neovlašteno ih je vjenčao. Tek nakon toga je oslobođena iz njihovih ruku. Ona je sva izranjavana po glavi i ostalom tijelu i ogrezla u krvi, pa je sada ostavljena da leži tako ranjena u mojoj kući.

Tako je on iznio optužbu pred sudom i zamolio da se o tome izvjesti divan Bosne. Kada je on podnio tužbu, da je tako bilo, posvjedočili su i žitelji ovog kadiluka, te da se navedeni imam i nevaljalci nalaze u tešanjskom kadiluku. Gore nevedeni je zamolilo da se posredstvom mubašira gore navedeni nevaljalci privedu pred sud u Gračanici, gdje bi im se sudilo kako treba. To se tako desilo i kako ste obavijestili, a na vama je da naredite i odredite, kao moj gospodar, sve ostalo.

Pokorni sluga koji vječito moli za vašu vječitu vlast Husein, kadija nadležan za kadiluk Gračanicu”.²

*

Pod pečatom vezira Čuprilic Ahmed paše od 12. zulkadeta 1165. godine po hidžri (21. oktobra 1752. godine) naređeno je svim kadijama, među kojima i gračaničkom da uberu mali taksit.³

*

Bujuruldija uvedena na strani 14, upućena kadijama Tuzle, Zvornika, Gračanice, Dervente i Tešnja; godina je nečitka, mada se iz hronološkog redoslijeda može zaključiti da se radi o 1752. godini. U njoj se navodi:

“Još ranije je zabranjeno da trgovci, koji odlaze u Austriju, iznose kara groše, ratnu opremu, srebrni novac i ostale zabranjene predmete. Od sada, muhafizi tvrđava Bosne,

Beograda i Vidina treba stalno i dobro da paze na one koji se usuđe da potajno iznesu srebrne novce i ostale zabranjene predmete i da ih kazne, kako je to izdatom naredbom utvrđeno. Trgovcima treba lijepo objasniti propise i to kako je naređeno, objasniti im. Prema carskom naređenju u spisku, koji je nama prispio, divan Bosne izdaje ovu bujuruldiju. Kada stigne, treba da se pridržavate naprijed navedenog propisa i da po tome postupate. Svima, koji se ne budu pridržavali propisa, novac i predmete oduzeti, a njih kazniti. Sve trgovce i ostale treba upoznati sa propisom i upozoriti ih. Po odredbama bujuruldije se ima postupiti, a strogo se kloniti onoga što joj je suprotno”.

*

Pod velikim pečatom hadži Mehmed paše, bosanskog valije. Predstavniku šerijata, kadijama kadiluka Tuzle, Gračanice, Dervente, Tešnja, Banja Luke, Kostajnice, neka im se poveća znanje. Svim uglednim mutesellimima, kapetanima, agama i svim zabitima, ajanima vilajeta i odgovornim ljudima se naređuje sljedeće:

“Naša je dužnost da čuvamo, štitimo, obezbjeđujemo od svih nasilja i nepravdi svu raju i sav narod, siromašne i bogate podjednako. Uбудuće kada se pokaže potreba za raspodjelom vilajetskih ili drugih troškova, to treba učiniti putem suda i izvršiti tako razrez da se nikome ne učini nepravda. O tome treba sačiniti defter i to stavku po stavku obrazložiti i potpisom ga ovjeriti. Ne treba na sirotinju navaljivati više nego što može podnijeti. Taj tako sačinjen defter treba dostaviti divanu Bosne, radi pregleda i provjere. Kada se utvrdi da je u defter uneseno sve kako treba, onda će se taj defter od strane divana odobriti i izdati bujuruldija radi naplate. Tako je i sada postupljeno

2 Isto, str. 36.

3 Isto, str. 12. Izraz *taksit* je opšti, više popularan naziv, koji je upotrebljavan za oznaku izvjesnih doprinosa (prireza), koje je stanovništvo Bosanskog ejaleta u 18. i 19. vijeku bilo dužno da daje u korist provincijskih i lokalnih organa osmanske vlasti. U početku nazivom *taksit* označavan je poglavito doprinos stanovništva namjesnicima provincija i sandžaka, kao pomoć za vrijeme mira čiji je pravi naziv *imdadi hazarija* (dr. Avdo Sućeska, *Taksit: prilog proučavanju dadžbinskog sistema u našim zemljama pod turskom vlašću*, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, br. 9, Sarajevo 1960.).

i stavljeno je da je sve provedeno pravedno, izdata je bujuruldija i poslata jednom od dvorskih aga divana Bosne, Hadži Ali agi, da se izvrši naplata. Ako Bog da, po primitku ove bujuruldije treba ubuduće kada bude trebalo u tom kadiluku vršiti razrez na stanovnike i napraviti defter, potpisan i ovjeren, koji će ga pregledati. Kada se izvrši ovjera stavka po stavka i kada bude odobren, po njemu se može vršiti naplata nakon što stigne naša bujuruldija, a nikako suprotno tome.”

22. rebiulahira 1166. godine po hidžri (26. februara 1753. godine).⁴

*

Pod velikim pečatom njegove visosti hadži Mehmed paše. Neka mu Bog omogući što god želi! Predstavnicima šerijata kadijama kadiluka od Jajca do Vrhovina, a odatle preko Tešnja i Gračanice do Tuzle i svim uglednim ajanima vilajeta i odgovornim ljudima naređuje se:

“Mi smo carskim fermanom dobili zaduženje da sredimo puteve u svim kadilucima sve do Tuzle, od konaka do konaka kojim ćemo proći. Treba raščistiti puteve i sa obje strane sasjeći šumu. Na mjestima gdje su mostovi uništeni treba narediti da se oni poprave. Tamo gdje prolaz uzak i opasan treba kopati i proširiti put. Svo drveće uz put treba posjeći i ukloniti. U tom smislu je iz bosanske ordije ova bujuruldija napisana i poslana. Po primitku iste, ako Bog da, treba sve puteve kuda ćemo mi proći odma očistiti. Ukoliko se ovo ne izvrši zbog vaše aljkavosti ili lijenosti nećete se moći nikako opravdati. Prema tome poklonite ovome posebnu pažnju i što prije obavijestite da ste ih očistili. Prema bujuruldiji postupite!”

17. zulkade 1166. godine po Hidžri (15. septembar 1753. godine).⁵

*

Pod velikim pečatom uglednog hadži Mehmed paše, bosanskog valije. Predstavnicima šerijata, kadijama kadiluka Tešanj, Gračanica, Tuzla i Zvornik, uglednim i uvažanim muteselimima, kapetanima, agama, eminima, jeničarskim zabitima i ostalim zabitima, ajanima vilajeta i svim odgovornim ljudima naređuje se:

“Nedavno je putem suda, a u sporazumu sa svima vama utvrđen određeni iznos troškova koji je raspoređen i razrezan na stanovnike vaših kadiluka i to je uneseno u potpisane deftere. Određen je mubašir da to naplati, pa iako je do sada to moralo biti naplaćeno i predato ovlaštenom službeniku, to nije učinjeno. Zbog toga divan Bosne izdaje ovu bujuruldiju i šalje po mubaširu. Ako Bog da, po primitku iste, kao što je naprijed navedeno, određeni iznos novca koji je rarezan na vaše kadiluke i na ime raznih troškova što prije posredstvom mubašira prikupiti i na određeno mjesto dostaviti i predati ovlaštenom službeniku. Vama će se izdati potvrda o predatom novcu. Treba se dobro čuvati aljkavosti i postupite kako bujuruldija nalaže.”

27. muharema 1167. godine po hidžri (26. novembra 1753. godine).⁶

*

Tužilac Vukašin iz nahije Gračanice, tuženi Deli Ibrahim i Mustafa spahija iz sela Kopice. *“Predmet tužbe je što su Deli Ibrahim i Mustafa Spahija ubili prije tri godine moga sina zimiju Jovana. Tražim da sud ispita i da mi daju njegovu krvarinu.”*

Upitani (optuženi) su to porekli.

20. rebiulahira 1701. h.g. (8. april 1787. godine).

Ispod teksta navedena su tri imena: Osman aga, Muhamed aga i Džanan buljubaša.⁷

*

4 A. Polimac, nav. rukopis, str. 33-35.

5 Isto, str. 33-35.

6 Isto, str. 37.

7 Isto, str. 76-77.

Uvaženoj i plemenitoj gospodi kadijama Čajniča, Višegrada, Rogatice, Birča sa Knežinom, Srebrenice, Zvornika sa Bijeljinom, Kladnja, Tuzle, Gračanice i Tešnja, te ajanima vilajeta i odgovornim ljudima nakon pozdrava dostavlja se sljedeće:

“Računajući od 8. ševvala od 1169. godine, naš uzvišeni gospodar je od strane njegovog carskog veličanstva postavljen na vilajet Bosnu. Od Đurđevdana do Mitrovdana navedene godine jedan obrok (imdad) hadarije) i ljetni obrok koji se odobrava carskim fermom valijama da je prikupljen za vrijeme prethodnog valije hadži Mehmed age i predat novom valiji. Vi ste dužni da se o tome podnesete izvještaj, koliko je narod vašeg kadiluka ostao dužan na ime toga. Zbog toga je napisana ova bujuruldija valije i poslata po jednom čaušu divana Bosne. Po primitku ove bujuruldije vi ćete riješiti to i što prije poslati svoj izvještaj. Strogo se pazite da ne zakasnite sa izvještajem.”

25. rebiulevela 1169. godine po hidžri (29. cembra 1755. godine).

Siromah Hasan, čehaja bosanskog valije.⁸

*

Pod velikim pečatom Kjamil Ahmed paše, predstavnicima šerijata, kadijama kadiluka Tuzla, Gračanica, Tešanj, Derventa i Kladanj, uglednim ajanima vilajeta i ostalim odgovornim ljudima, naređuje se:

“Na vaš kadiluk rasporedili smo ječam i zob za podmirenje potreba komore bosanskog valije u Travniku. Na osnovu toga se naređuje da se iz vašeg kadiluka sakupi 400 šinika pšenice, računajući svaki šinik po 40 oka, 500 šinika ječma, računajući svaki šinik po šezdeset oka, i 500 šinika zobi, računajući svaki šinik po 40 oka. Jedan šinik pšenice po cijeni 60 para, a jedan šinik ječma po cijeni od 30 para i jedan šinik zobi po cijeni od 20 para. To treba uz odobrenje suda, a u sporazumu sa vama, na taj kadiluk razrezati i što prije sakupiti, te prevesti u Travnik i predati ovlaštenom službe-

niku. U tom cilju se izdaje ova bujuruldija sa bosanskog divana, koja se šalje po jednom od naših vanjskih aga uvaženom hadži Ibrahim agi. Ako Bog da po primitku ove bujuruldije, kao što je naprijed navedeno, određenu količinu šinika pšenice, ječma i zobi, uz odobrenje suda a uz posredstvo gore navedenog mubašira i svih ostalih vi ćete po propisanoj cijeni nabaviti, te što prije otpremiti u Travnik i predati ovlaštenom službeniku da to on smjesti u skladište. Ovo treba uzeti kao vrlo važno i u svemu postupiti prema bujuruldiji, a kloniti se svega suprotnog.”

15. zulhidže 1169. godine po hidžri (11. septembar 1756. godine).

*

Pod velikim pečatom bosanskog valije, kadijama kadiluka Gračanica, Tešanj, Derventa, Kladanj, Tuzla, naređuje se:

“Za asker koji je upućen, ako Bog da sa srećom, a na osnovu carskog fermama, protiv Crnogoraca, potrebno je za njihovo dnevno sljedovanje od zatečenih peksimeta (dvopeka) koji se nalazi u tvrđavi Tuzla, da se izda potrebna količina i preveze u te svrhe. Po odobrenju suda, iz vaših kadiluka je napravljen raspored prema potpisanoj i ovjerenom defteru gospodina sarajevskog munle da se mobilize potrebna broj komorskih konja za svakog po dvije vreće. Konje i vreće iz vašeg kadiluka treba što prije sakupiti, te da se doveze u tvrđavu Onogošte (Nikšić), gdje će se predati ovlaštenom licu, našem čohodaru hadži Mehmed agi. Po primitku bujuruldije vi treba kao što je naprijed navedeno, da date određen broj komorskih konja i uz svakog po par vreća uz odobrenje suda i spomenutog mubašira, a uz vaš sporazum da ih što prije uputite u Tuzlu, gdje će se natovariti spomenuti dvopek i što prije prevesti na određeno mjesto i predati ovlaštenom licu. Ovome treba pokloniti najveću pažnju. Međutim, povodom ovoga ne smije se ni jedna jedina para naplatiti od sirote raje, bilo na ime mubaširije, badihave ili nečega drugog. Toga

8 Isto, str. 79.

se treba dobro čuvati, a postupiti strogo prema bujuruldiji.

Spisak komorskih konja, koji su određeni da se prenesu (dvopek) iz tvrđave Tuzle:

kadiluk Tuzla 120 komorskih konja
kadiluk Gračanica 60 komorskih konja
kadiluk Tešanj 170 konja
kadiluk Derventa 57 komorskih konja
kadiluk Kladanj 50 komorskih konja
Svega: 467 komorskih konja.

Kao što je naprijed izloženo vi ćete na osnovu bujuruldije bosanskog valije, određeni broj komorskih konja iz svakog vašeg kadiluka dovesti na određeno mjesto i staviti ih na raspolaganje.”

5. muharema 1170. godine po hidžri (30. sепtembra 1756. godine)

Hasan, čehaja bosanskog valije.⁹

*

Pod velikim pečatom Kjamil Ahmed paše osloncima šerijata kadijama kadiluka Tuzla, Gračanica, Tešanj, Derventa i Kladanj, uglednim ajanima vilajeta i ostalim odgovornim ljudima naređuje se:

“Prema bujuruldiji koja je ranije izdata trebalo je da se dignu iz vaših kadiluka komorski konji i da se odmah preveze dvopek koji se nalazi u tuzlanskoj tvrđavi i prebaci u tvrđavu Nikšić, a za potrebe islamske vojske koja je određena da pokori i uništi crnogorske odmetnike. Međutim, još nije taj dvopek izuzet i prebačen na svoje mjesto. Tako je obavjestio službenik koji je ispred divana Bosne određen da to preuzme. Ako Bog da, ovoga mjeseca safera pala je odluka da naša vojska, s Božijom pomoću krene na odmetnike. Kao što vidite, čim ovo primite što prije treba da dignete komorske konje, natovarite se dvopekom i prebacite na određeno mjesto, s tim da se divanu dostavi izvještaj da je to predato prije dolaska islamske vojske. Ova se bujuruldija izdaje kao požurnica na ranije izdatu bujuruldiju kojom je naređeno da se dignu komorski konji i koja

vam je pod hitno dostavljena ranije pa se sada požurnica dostavlja, lično po komordžibaši divana Bosne. Ako Bog da, po primitku iste, kao što je naprijed navedeno, smjesta ćete raspoređeni broj konja dići iz vaših kadiluka, natovariti dvopek, prevesti na određeno mjesto i od ovlaštenog službenika uzeti izvještaj iz koga će se vidjeti da je predaja izvršena. Taj izvještaj dostaviti divanu Bosne. Po svemu imate postupiti prema bujuruldiji. “

23. muharema 1170. godine po hidžri (17. oktobra 1756. godine).¹⁰

*

Pod velikim pečatom Kjamil Ahmed paše, osloncima šerijata, kadijama Tešnja, Dervente, Gračanice, Tuzle, Zvornika sa Bijeljinom, Srebrenice, Starog Vlaha, uvažanim zabitima, ajanima i eminima skela naređuje se:

“Neki trgovci, samo da bi za sebe lično stekli dobit, šalju u druge zemlje, i to u one u koje je zabranjeno kao neprijateljske da se izvozi hrana, naročito maslo, med, loj, ovce, goveda i drugo. Zbog toga što je na ovaj način svijet dodatno upao u nestašicu pa su još i prethodnici sadašnjeg valije svojim bujuruldijama zabranjivali ovakav izvoz. Međutim, te zabrane se nisu poštovale, bilo da se izvozilo riječnim ili kopnenim putem u tuđinske zemlje, a naročito neprijateljske. Svijet se i dalje dodatno doveo u krizu tim izvozom, o čemu govore izvještaji iz svih kadiluka. Od sada se strogo naređuje i zabranjuje svim trgovcima, eminima skela, a i zabitima da se upozoravaju na prelazima, kao i derbendima (klancima) da ubuduće osim određenih prelaza ne dozvole da se u tuđinske zemlje, a naročito neprijateljske iznosi med, maslo, loj, ovce i ostala zabranjena hrana. Ubuduće će se postaviti javna i tajna kontrola, pa ako se ustanovi da se u neprijateljske zemlje i dalje izvozi zabranjeno, oduzeće se i tovari i tovarna stoka u korist države, a (prekršio) biće kažnjeni. Osim toga, ukoliko vi ili emini skela, kao i zabiti derbenda budete nemarni i

⁹ Isto, str. 80-83.

¹⁰ Isto, str. 96.

neagilni, sigurno je da ćete za to snositi teške posljedice. Ovome treba posvetiti najveću pažnju i nastojati da se to otkloni od naroda, i kriza (u hrani). Tako vam se naređuje ovom bujuruldijom izdatom od strane divana Bosne, koja vam se šalje. Po primitku iste imate po njoj i postupati, a kloniti se svega onoga što je njoj suprotno.”

18. safera 1170. godine po hidžri (12. novembra 1756. godine).¹¹

*

Pregledano i odobreno od strane Kjamil Ahmed paše. Predstavicima šerijata, kadijama Tešnja, Kladnja, Dervente, Tuzle, Gračanice, Visokog, Fojnice i Prosora, ta uglednim i odgovornim ljudima tih kadiluka naređuje se:

“Bosanski divan je izdao svoju bujuruldiju koju šalje po uvaženom čohodaru divana Bosne kojom je naređeno da iz spomenutih kadiluka, uz propisanu cijenu izvrši nabavka za potrebe sljedovanja valijine pratnje, namirnice se sastoje od pšenice, ječma i zobi. Na osnovu toga, a po primitku iste, vi ćete kao i do sada, a prema poslatoj pusuli, u vašim kadilucima otkupiti i dopremiti u Travnik potrebnu količinu hrane, i što prije predati ovlaštenom službeniku. Naređuje se da se strogo držite bujuruldije, a klonite suprotnosti, i da nipošto suprotno ne postupate.”

24. safera 1170. godine po hidžri (18. novembar 1756. godine)¹²

*

Pod velikim pečatom Kamil Ahmed paše. Njegovoj visosti, sadašnjem zborničkom mutesarifu, Ismail paši i osloncima šerijata, kadijama Tešnja, Gračanice, Dervente, Tuzle i Zvornika, kao i svim uglednim ajanima vilajeta i ostalim odgovornim ljudima naređuje se:

“S obzirom da je jedan od prvenstvenih zadataka njegovog carskog veličanstva da se svo stanovništvo, sirotinja i raja zaštiti i

obezbijedi od svih nasilja i prestupa u našem ejaletu, od dana postavljanja mene kao valije na Bosnu i to računajući od tog dana pa do konca ovog mjeseca rebiulahira, za šest mjeseci je izvršen razrez na sve kadiluke koji se odnosi na izdatke valijina konaka, i da bi se to znalo svakom pojedinom kadiluku je dostavljena posebna bujuruldija. Vi, gore navedeni, podnijet ćete izvještaj putem suda, a u saglasnosti sa svim ostalim, kako je to i defterom propisano tome šta je učinjeno sa svakim troškom i drugim troškovima i gdje je to. Ko je taj ko je izvršio ubiranje i kome je predato. Isto tako ćete za mjesec za koje je razrez izvršen izvjestiti koliko je još ostalo, ali tako da se to slaže sa onim količinama artikala. Ako bude nešto preostalo od drugih artikala novi se zavode što je bilo uvedeno u sidžil protokola koji je sačuvan, s tim da se ni jedna jedina stavka ne prikrije. Prijepis toga navesti sasvim jasno, imena i prezimena pojedinaca i iznose, pa kada se načini takav defter i potpiše, onda će se to naplatiti. Komorski konji i sejmeni koji su bili određeni za rat protiv Crnogoraca, ono što je ostalo, oslobađa se. Uбудuće nikoga više ne uznemiravati, bilo traženjem komorskih konja ili zaostalih sejmena. Međutim, ono što je uvedeno u sidžile ako ima nešto da je ostalo nenaplaćeno to se mora pod svaku cijenu naplatiti i poslati po gore navedenom mubaširu. Ovom prilikom za mubašira koji je po ovoj stvari određen dokle god bude ostao u vašem kadiluku i dokle to bude trebalo ako ste i njemu ostali dužni nešto na ime njegovog izdržavanja uračunaće se i to pri naplati, ako nema duga mubaširu će se iplatiti i obračunati mubaširija. Po protokolu propisane troškove koji padaju na taj kadiluk za ordiju to ćete sve morati predati u Travnik, a o tome što ste predali uzete potvrdu. Prema gore spomenutom izvodu iz sidžila ispred stanovnika kadiluka i raje odredite po jednog čovjeka koji će zajedno sa mubaširskom pristupiti pred divan Bosne. Sto

11 Isto, str. 99-100.

12 Isto, str. 102.

se tiče mubašira njemu se strogo naređuje da ne smije prikriti ni jednog jedinog čovjeka. On mora izvršiti naplatu za onih šest mjeseci na ime troškova i o tome uzeti izvod iz sidžila.”

Nedatirano.¹³

*

Pod velikim pečatom milostivog Kjamil Ahmed paše, kadijama predstavnicima šerijata Tešnja, Dervente, Gračanice, Tuzle, Zvornika, uvažanim kapetanima tvrđava Tešnja, Vranduka, Maglaja, Doboja, Dervente, Gračanice, Tuzle, Zvornika, agama i zabitima, naređuje se:

“Svim neferima mjesnih posada koji se nalaze u tvrđavama vilajeta Bosne, predviđene su plate iz prihoda bosanske džizije i naređeno je da se iz toga predvide njihovi prihodi i rashodi. Dok se ne izda o tome rješenje ni jednom se ne smije isplatiti ni jedna para. O tom je ranije izdat jedan carski ferman. Ali iz obzira prema neferima, izdat je ferman da im se plate isplaćuju prema onome što stoji na poleđini hudžeta, i da od sada važi kako je sa naše strane predloženo dvoru jednim posebnim pismom. Na osnovu toga, a na našu molbu naređeno je da se neferima isplaćuju plate kao i ranije na osnovu onoga što stoji na poleđini hudžeta i prepisa berata i iz prihoda spomenute džizije. O tome je izdat carski berat, koji se šalje u prepisu. Po primitku iste bujurldije vi ćete se držati izdatog fermmana. I ubuduće ćete ustrajati na carskim zadacima i postupat ćete prema naredbi bujurulldija, Strogo se čuvajte da ne počinite suprotno njoj.”

7. redžepa 1170. godine po hidžri (28. marta 1757. godine).¹⁴

*

Pod velikim pečatom Kjamil Ahmed paše, Kadijama kadiluka Tešanj, Derventa, Gračanica, Tuzla, Zvornik, uglednim kapetanima tvrđava Vranduka, Tešnja, Maglaja, Doboja, Dervente, Gradačca, Tuzle i Zvornika, njihovi

vim dizdarima, agama i zabitima, naređuje se:

“Stari je propis da se sve tvrđave i njihove džebhane, tophane i sva ratna oprema u njima s vremena na vrijeme pregleda. Stoga u svim tim tophanama i džebhanama mora biti uvijek dovoljno ratne opreme. Ovim se naređuje, da posredstvom suda, carskih službenika, zabitita i ajana izvršite pregled tophana i džebane i u njima ratne opreme, u svim tvrđavama i palankama koje se nalaze na području vaših kapetanija. Treba da ustanovite koliko ima topova, topovskih kundaka i ostale opreme, a koliko nedostaje. Ujedno treba da ustanovite šta se može popraviti i obnoviti i koliko se može na licu mjesta pribaviti željeza, a koliko treba poslati iz Istanbula. Sve to treba tačno utvrditi i prema tome sačiniti predračun. Treba sačiniti defter svih topova i njihovih promjera cijevi i taj defter odmah dostaviti. Ono što nije potrebno ne popisivati, ali ono što je neophodno ne smije se izostaviti iz popisa. O pravom stanju treba podnijeti izvještaj, o čemu vam se dostavlja prijepis carskog fermmana. U tom pogledu se izdaje ova bujurulldija divana Bosne, koja vam se šalje. Na osnovu toga, po primitku ovog prijepisa visokog carskog fermmana, treba da shvatite da se u ovom slučaju ne radi o običnom fermanu. Ovo treba da shvatite kao neophodno i službeno, pa stoga treba da nastojite da pod svaku cijenu što prije sačinite detaljan defter i da ga dostavite uz izvještaj. Naređuje vam se da postupite po bujurulldiji.”

18. rebiulahira 1170. godine po hidžri (11. januara 1757. godine)¹⁵

*

Pod velikim pečatom Kjamil Ahmed paše, kadijama kadiluka Tešanj, Derventa, Zvornika i Gračanica, uglednim kapetanima Tešnja, Dervente, Gradačca i Zvornika i njihovim dizdarima, agama i zabitima, naređuje se:

13 Isto, str. 103

14 Isto, str. 110-111.

15 Isto, str. 122-123

“Od strane dvora je naređeno, da u svim carskim tvrđavama mora biti dovoljno hrane. Količina prosa, koje su pohranjene na čuvanje u navedene tvrđave, a prema ranije izdatoj bujuruldiji, ukoliko su smanjene ili je nešto od toga negdje pozajmljeno, to treba smjesti namiriti u cjelosti i pohraniti u ambare. Gore navedeni proso treba smjesti namiriti. Tako da se do nove žetve ne bi desilo da tvrđava ostane bez hrane, a što bi bilo u suprotnosti ranije izdatom propisu. U svrhu obezbjeđenja od nestašice, svi koji se nalaze u vašoj tvrđavi, trebaju da imaju u svojim kućama bar za pedeset-šezdeset dana potrebnu hranu koju će samo nabaviti. Na taj način će se sačuvati. Vi treba da što prije divanu Bosne podnesete ilam (izvještaj) o tome da ste nadomirili nedostatak prosa i uskladištili. Treba da se svi založite. Tim povodom je izdata i poslata ova bujuruldija divanu Bosne. Po primitku iste vi treba da postupite po ovoj bujuruldiji, a klonite se suprotnog.“

19. redžepa 1170. godine po hidžri (9. aprila 1757. godine)¹⁶

*

Pod velikim pečatom Kjamil Ahmed paše. Predstavnicima šerijata, kadijama kadiluka Jajca, Banja Luka, Tešanj, Derventa, Gračanica, Tuzla, Zvornik sa Bijeljinom, Birče, Kladanj, Visoko, Fojnica, uglednim ajanima i svim odgovornim ljudima naređuje se:

“Vi ćete, kao što je to i ranije propisano otpadajući dio mubaširije, za mubašira koji je fermanom od strane dvora /određen/, Aliji-efendiji glavnom kjatibu velikog vezira, a povodom istraživanja odmetnika u vilajetu Bosna, u vašim kadilucima ubrati i predati spomenutom mubaširu. O tome koliko ste naplatili podnijeti ćete tačan iznos divanu Bosne. Radi toga se izdaje ova bujuruldija. Ako Bog da, po primitku ove bujuruldije, vi treba da po ovom pitanju, a uz znanje suda i u dogovoru sa navedenim mubašikom, sve to u vašim

kadilucima da naplatite i što prije predate. O tome koliko ste ubrali tačno, treba da podnesete divanu Bosne što prije izvještaj. U svemu imate postupiti po ovoj bujuruldiji, a dobro se kloniti nečeg što bi bilo njoj suprotno.”

14. šabana 1170. godine po hidžri (4. maja 1757. godine)¹⁷

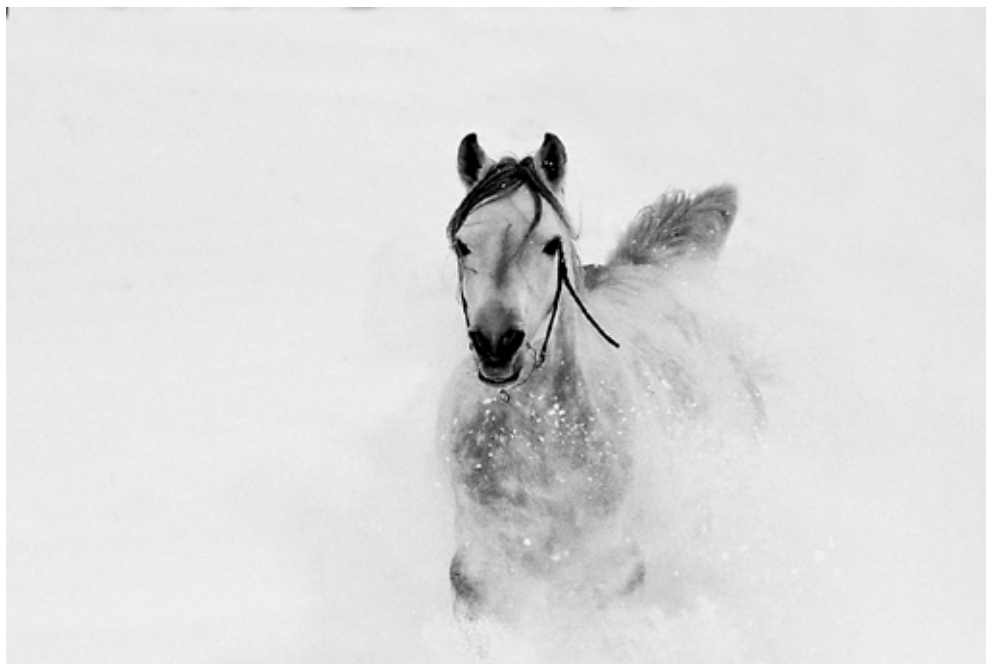
*

Pod velikim pečatom Kjamil Ahmed paše. Mutasarifu zvorničkog sandžaka hadži Osman paši, učenom kadiji grada Sarajeva, sarajevskom muteselimu, svim jeničerskim agama, kadijama kadiluka Travnik, Visoko, Fojnica, Rogatica, Višegrad, Birač, Kladanj, Srebrenica, Derventa, Zvornik, Tuzla, Gračanica, Bijeljina, Tešanj, Banja Luka, Bijeljina, Kostajnica, Kamengrad, Novosel, Jezero i Jajce, kao i naibima u tim kadilucima, uvaženom i uglednom bosanskom defterdaru, zatim svim kapetanima, agama i zabitima tvrđava koje se nalaze u navedenim kadilucima, te ajanima vilajeta, naređuje se:

“Staro je i lijepo pravilo da su se sve tvrđave na granici Bosne popravljale uz pomoć u novcu i radnoj snazi od strane nefera tih tvrđava, stanovnika i raje. Međutim, ima neko vrijeme kako su valije i ostali počeli naplaćivati izun akću (taksu za dozvolu) i kješf akću (predračun) koji su bili razloga da se tvrđave ne popravljaju. Zbog toga su nepopravljene tvrđave na samoj granici kao što su Bihać, Livno, Banja Luka, Zvornik, Stara Ostrovica, Kulen Vakuf, Havalala, Cetin, Bužim, Novi, Prijedor, Dubica i Derventa. Što dalje vrijeme odmiče, to će one biti sve ruševnije. Kao što je još i ranije službeno dostavljeno dvoru, da ubuduće mirimiran, kadija i drugi odgovorni ljudi ne tražeći ni od koga ni jedne akće, prvo pripreme predračun radova koji će se u ovoj godini obaviti na gore spomenutim tvrđavama, pa pošto se dobije dozvola od naše strane da se odma ove godine otpočne sa radovima, pa ako Bog da, po dovršetku radova

16 Isto, str. 124-125.

17 Isto, str. 132.



Milorad Janković - Mono 8

da se podnese izvještaj dvoru. Isto tako i ostale tvrđave treba pregledati i utvrditi tačno šta treba na njima popraviti i kao što je naprijed navedeno i njih početi popravljati. O tome da niko ne smije uzeti ni od koga ni jedne jedine akće na ime ovoga. To treba strogo upozoriti i objasniti, jer ako se uzme, neka zna da će biti strogo kažnjen. Ovim se naređuje da se ovo provede kroz sudske sidžile svih mehkema i da se ubuduće ima toga strogo pridržavati. Dostavljajući jedan primjerak ove bujuruldije sa bosanskog divana, napose sa ovjerenim prijepisom carskog fermana. Prema tome, kada stigne priloženi carski ferman dobro proučite sadržaj ovog carskog fermana i kad se zavedu u sidžile po uputi radite i postupajte.“

11. ramazana 1170. godine (30. V 1757).¹⁸

*

Pod velikim pečatom Kjamil Ahmed paše. Presvijetlom i plemenitom sadašnjem munli Sarajeva, sarajevskom muteselimu, jeničarskim agama, svim kadijama i naibima kadi-

luka Travnik, Visoko, Fojnica, Rogatica, Višegrad, Birče, Kladanj, Srebrenica, Zvornik, Bijeljina, Tuzla, Gračanica, Derventa, Tešanj, Banja Luka, Bekija Kostajnica, Kamengrad, Novosel i Jajce, svim uvaženim kapetanima, dizdarima tvrđava u spomenutim kadilucima kao i zabitima, i agama koji se nalaze u gore spomenutim kadilucima i u njihovim tvrđavama naređuje se sljedeće:

„Od svih onih kojima je izvršena pozajmica prohe iz količina koje su pohranjene u tvrđavi vilajeta Bosne u godini 1149., a koji su i sada dužni ima se odmah prikupiti iz nove žetve čim prispije. Ovo se ima naplatiti uz najmanje pet posto prirasta. I ubuduće kad se bude vršila pozajmica ima se vršiti uz pet posto prirasta, i to se ima iste godine nadoknaditi i predati dizdarima da ih pohrane. U tom slučaju treba dati dizdaru priznanicu, tako da on kada dođe vrijeme vraćanja i na osnovu te priznanice da pohrani u ambar. Ukoliko ubuduće bude manjkalo ovog državnog prosa pa i

18 Isto, str. 140-142.

najmanja količina , kao što je jasno rečeno u visokoj carskoj naredbi, to će se nadoknaditi od kapetana i dizdara koji su zaduženi da je čuvaju. Od njih će se namiriti protivvrijednost, pa će se mjesto toga drugo proso kupiti i uskladištiti. O tome da se prosa pohrani, čuva i štiti od nestajanja, naređeno je ovim izdatim carskim fermanom, koji je zaveden u deftere bosanske hazine, i tamo se čuva. Jedan primjerak je sačinjen kao prijepis, ovjeren i potpisan. “

*

Prijepis visokog fermana o izgradnji tvrđave Derventa. Plemenitom, mudrom, vještom u upravljanju državnim poslovima, koji zaslužuje svaku carsku milost bosanskom valiji i svim kadijama kadiluka Stari Vlah, Pljevlje, Banja Luka, Jajce, Tešanj, Gračanica, Foča, Srebrenica, Čajniče, Derventa i tamošnjim naibima, uglednim i uvaženim kapetanima, agama, zabitima i ostalim uglednim ljudima, koji se nalaze na području kapetanije Vranduk po palankama i tvrđavama Tešanj, Maglaj, Kobaš, Gračanica, kada prime ovu visoku carsku naredbu neka je prime na znanje kako slijedi:

“Stara tvrđava Derventa se nalazi u vrlo važnom mjestu u vilajetu Bosna. Ona je tamo neophodna. Na osnovu nedavno izdatog fermana, vanjski zidovi te tvrđave su uz pomoć stanovnika jedanaest susjednih kadiluka i nefera pet tvrđava i palanki, a shodno starim pravilima koja važe za krajinu, izgrađeni i završeni. Ali sve do danas nisu iskopani šančevi niti očišćeni. Ni zidovi nisu još popunjeni, to je ostalo nedovršeno. Ta mjesta uz pomoć stanovnika i nefera treba da se popune i da se iskopaju hendeci te da se očiste. To su nas zamolili kapudan, age i zabiti navedene tvrđave, u svom mahzaru kojeg su dostavili. Uviđom u deftere koji se čuvaju u našoj carskoj blagajni vidi se sljedeće: Na margini deftera je jasno navedeno da je 1160. godine, na osnovu pravila koja važe za pogranične krajeve, fermanom je naređeno da se navedena tvrđava

ponovo sagradi od kamena uz pomoć okolnih kadiluka Stari Vlah, Pljevlja, Gračanica, Banja Luka, Srebrenica, Foča, Čajniče, Birač, i to da stanovnici daju pomoć u radnoj snazi, kao svoju opštu obavezu, a također i neferi mjesnih tvrđava i palanki Tešnja, Maglaja, Kobaša i Gračanice. Tako je navedena tvrđava izgrađena. Carski baš defter ugledni hadži Ahmed je podnio telhis, kojim je predložio da se izda ponovo ferman kojim će se narediti cjelokupnom stanovništvu okolnih kadiluka i neferima tvrđava i palanki navedene kapetanije da sva mjesta koja su ostala nedovršena odma dovrše koristeći vlastitu radnu snagu. U smislu telhisa se izdaje ferman, da se postupi kao što je predloženo. Na osnovu toga naredujem sljedeće: Kada primite ovaj carski hukum ima da se postupi kao što je naređeno. Kao što je naprijed navedeno, a na osnovu ranije izdatog fermana, shodno pravilima koja važe za pogranične krajeve, nedovršena mjesta na tvrđavi će putem opšte obaveze davanja radne snage dovršiti stanovnici i neferi mjesnih posada. Kao što je ranije naređeno i sada se zabranjuje da se bilo šta čini što bi se kosilo sa ovim ranijim fermanom. To primite na znanje i oslonite se na ovaj časni znak.

Izdato dana 13. rebiulevela 1170. godine po hidžri (3. februara 1757. godine).¹⁹

*

Pod velikim pečatom hadži Mehmed paše. Predstavnicima šerijata kadijama kadiluka Zvornika sa Bijeljinom, Tuzle, Gračanice, Tešnja i Dervente, te uglednim i odgovornim ljudima naređuje se:

“Vino, rakija i ostala opojna pića, koja su izvor svih zala i nereda, majka svih nevaljaština, ne smiju se kupovati ni prodavati, tamo gdje se muslimani okupljaju. Međutim, oni koji su navikli da stvaraju nered i kojima se svojstveno da čine zla, u naseljenim mjestima nanovo otvaraju mejhane i uspostavljaju kazane, u kojima iz voća i raznih plodova cijede na razne načine zabranjena pića, pa iz dobi-

19 Isto, str. 147-148.

jenog stvaraju sebi prihode. Držeći se jasnih vjerskih zakona i vršeci božije neopozive zapovijedi, kao što ih je i Božiji poslanik vršio, svima je dužnost, da se zabrani i spriječi da se u blizini džamija i mesdžida otvaraju mejhane i da se tu javno sakupljaju pijanci, a što dovodi do raznih nereda i zala. Osim toga miris koji dolazi od vina i rakije smeta narodu i ljudima pri dolasku i povratku sa obavljanja namaza. U cilju učvršćivanja vjere, ovo pokuđeno i odvratno piće treba zabraniti. Uбудuće se ne smije dozvoliti prodaja ovih pića po kasabama i selima gdje ima muslimana. Treba ispitati sve one koji su se usudili da čine ove nevaljaštine, a njihove lične podatke dostaviti uz ilam. Svi treba da se založite kako bi se ovaj uzrok zla i nereda spriječio, a o tome šta ste u tom pogledu učinili izvijestit ćete divan Bosne. Ako Bog da kada vam stigne, vi treba da postupite kako vam je naprijed izloženo. Ovakve vjerom zabranjene stvari treba spriječiti i zabraniti putem suda, određenog mubašira i uz pomoć svih ostalih, na čemu ćete se svi založiti koliko god možete. Onoga što donosi štetu i na ovom i na onom svijetu, treba svi da se dobro klonite i da u svemu postupate po naredbi bujuruldije.”

2. rebiulevel 1171. godine po hidžri (19. novembra 1757. godine)²⁰

*

Predstavicima šerijata kadijama kadiluka Zvornika sa Bijeljinom, Tuzle, Gračanice, Dervente i Tešnja, uglednim zabitima, ajanima vilajeta i džizfedarima ciganske džizje, naređuje se:

“Na području vaših kadiluka, neki od nastanjenih Cigana bave se prošnjom, a neki od njih se bave zanatima i obilaze od vrata do vrata po kasabama i selima. Prilikom obavljanja gore dozvoljenih radnji, učinili su neke i nedozvoljene stvari kao što su krađe i paljevine i tako su pričinili razne štete narodu i mnogo ih uznemirili. Cigane treba ispitati jed-

nog po jednog, a one nevaljale među njima po zakonu kazniti i uz zapisnik ih predati divanu Bosne. Naređuje vam se da je što bolje moguće riješite, o čemu se izdaje ova bujuruldija. Ako Bog da kada stigne vi treba da to regulišete na najbolji način, te da ovo pitanje uzmete pod svoju nadležnost. O tome kako ste to riješili i kako se dogodilo, obavijestite divan Bosne. Dobro se čuvajte toga, da se što ne sakrije, i samo po naredbi bujuruldije postupajte.”

7. rebiulahir 1171. h. g. (19. decembar 1757. godine).²¹

*

Pod velikim pečatom hadži Mehmed paše učenoj gospodi kadijama kadiluka Tešanj, Gračanica, Zvornik, Kladanj, Srebrenica, Bijeljina, Derventa, svim uglednim muteselimima, vojvodama, kapetanima, zabitima, ajanima vilajeta i drugim uglednim ljudima, naređuje se:

“Po milosti carskog veličanstva meni je dodijeljen vilajet Bosna sa sandžakom Hercegovinom. Prema fermanu uzvišenog cara u svim krajevima islamskog carstva, a posebno vilajetu Bosne, svo stanovništvo tih krajeva, sva raja i narod, koji se nalaze pod zaštitom pravde, halife svih muslimana, treba da žive u miru i spokojstvu. Sirotinju, nemoćne, mura-bitine (oni koji su se odali samo molitvama), borce, bogate, svu raju i narod uopšte koji su nam božiji amanet, treba čuvati i štititi od svih nasilja i nepravdi. Odmetnike treba podčiniti i učiniti ih pokornim našoj vlasti. Treba srediti sve sudove, u svakom pogledu i obezbijediti blagostanje narodu, to je jedna od naših zapovijedi. To je propis. Između ostalog svakodnevnne potrebe ljudi ne ulaze u obaveze vilajetske uprave. Pri raspodjeli troškova, na pravedan način, a uz upoznavanje cjelokupnog stanovništva kadiluka, te troškove treba pravedno razrezati. Unijevši sve stavku po stavku jasno i obrazloženo u popis o razrezu, potpisane i ovjerene dostaviti divanu Bosne.

20 Isto, str. 241-242.

21 Isto, str. 243-244.

Mi ćemo taj ovjereni defter pregledati. Sve dok se ne ustanovi ono što je u njemu napisano i našom bujuruldijom i odobri za naplatu, a protiv njega (deftera) ne smije se postupati. Sto se tiče pravno osnovanih i neosnovanih podnešenih tužbi, na licu mjesta treba ustanoviti koje su lažne a koje istinite. Kada se bujuruldijom, na zahtjev tužitelja šalje mubašir, određenu mubaširiju kao njegovu naknadu naplatiti od krivca. Ako se ustanovi da su optužbe neistinite onda se naknada treba naplatiti od tužitelja. Kakva god naknada da se da u ilamu to treba navesti. Ako mubaširi nisu zadovoljni naknadom koja im je određena, pa traže više od toga, neophodno je odma o tome sastaviti ilam i što prije ga dostaviti. Kako god mi budemo bujuruldijom odredili tako treba postupiti. Kada se stanovništvo i raja budu zaduživali uzimanjem novca uz kamatu od murabehadžija (kamatarata), u svrhu poslovanja, kamata ne smije prijeći granicu dozvoljenog. Kada dođe do spora, dozvoljenu kamatu dodati na glavnicu i ne uračunavati ništa preko toga. Treba dobro paziti ako je neko novonastanjen na području vašeg kadiluka od raje, da ne ide u neprijateljsku zemlju ili van vilajeta Bosne. Ako se sazna, da je neko od raje otišao van vilajeta, a naročito u neprijateljsku zemlju, kadija tog kadiluka, a ni zabiti ga neće moći nikako opravdati, to neka znate sigurno. Prema tome treba dobro da se čuvate. Kada se neko od raje radi lakših uslova života preseli iz jednog kadiluka u drugi, za njega treba poslati ilam u kome je potrebno navesti njegovo selo u kome stanuje, kuću, čeljad, stoku, koliko toga ima kao i mjesto u koje ide. Sve dotle dok se ne izda naša bujuruldija kojom se daje dozvola, ne smije se izdati dozvola za promjenu mjesta boravka. Ukratko, ubuduće sva gore spomenuta pitanja, u svakom kadiluku imaju se među stanovnicima izvršavati. Svega što se s ovim kosi treba se čuvati. Ova bujuruldija se izdaje i za to, da se svi vi stalno molite za dug život i vladavinu njegovog uzvišenog sultana.

Bujuruldija je napisana i poslata iz bosanskog divana. Ako Bog da kada stigne vi kadije, zabiti i ajani treba da ovu našu bujuruldiju pred stanovništvom otvorite i pročitate, objavite i oglasite i da zavedete u sidžile. U svemu treba da postupate po odredbama iste i da se klonite svega što je u suprotnosti sa njom.²²

9. safera 1171. godine po hidžri (23. oktobra 1757. godine).²²

*

Učenoj gospodi kadijama kadiluka Tešanj, Derventa, Gračanica, Tuzla, Zvornik, Bijeljina, Loznica, uglednim kapetanima, agama, zabitima, vlasnicima čifluka, ajanima vilajeta, odgovornim ljudima, naređuje se:

“Ove godine je zbog velikih kiša kukuruza i ostale hrane vrlo malo. Međutim, neke čifluk i ambar sahibije, kao i neke zimije u vašim kadulicama dobijaju dozvolu da izvoze svinje radi trgovine u Austriju. Oni sakupljaju kukuruz koji služi za ishranu naroda pa njime hrane svinje. Tako izazivaju još veću krizu hrane. Nama je stigao ilam u kome je navedeno da su u tom pogledu sarajevskom munli i sarajevskom muteselimu Smail begu stigle dvije pritužbe. U njima se traži da se to spriječi. Na osnovu toga se izdaje bujuruldija divana Bosne, kojom se naređuje, da se ispita i provjeri koji su stanovnici ili raja, koji se usuđuju da čine ova zabranjena djela, bez obzira ko bio da bio, treba ih pronaći, pohvatati i kazniti. Ovom bujuruldijom se zabranjuje izvoz svinja iz ovih krajeva u Austriju. U tom cilju se izdaje ova bujuruldija. Ako Bog da kada stigne, kao što je gore izloženo vi kadije gore spomenuti, obavezni ste da savjesno ispitajte i provjerite ko su ti stanovnici i raja koji sakupljaju kukuruz, koji je namijenjen za ishranu naroda, a kojim hrane svinje, kao i ko im je to dopustio. Bez obzira ko bio da bio, treba to provjeriti kako treba, pohvatati ih i kazniti. Treba im zabraniti da to ubuduće čine. Svinje koje se nalaze na granicama naše države ne smiju se izvoziti preko granice u tuđu zemlju. To se zabranjuje. Treba se čuvati da zbog toga

22 Isto, str. 249-251.

ne dođe do krize u narodu. Ukoliko se neko i poslije ove zabrane ogлуši i zanemari ovu zabranu, svi koji se na to usude, treba lično putem ilama, jer treba da znate da se ovo ne slaže sa voljom našeg uzvišenog sultana. To treba da primite na znanje. Ali, ovim povodom se ne smije dozvoliti da zbog ovog pocrkaju svinje koje ima kršćanska raja, niti se ona smije uznemiravati i maltretirati. Ali i oni ne smiju hraniti svoje svinje kukuruzom. Ukoliko se neko od raje ne bude toga pridržavao neophodno je o tome podnijeti izvještaj divanu Bosne. U svemu treba postupati po odredbama bujuruldije i kloniti se svega suprotnog.”

22. muharema 1171. godine po hidžri (6. oktobra 1757. godine) Primljeno 24. muharema 1171. godine po hidžri (8. oktobra 1757. godine).²³

Mehmed kajmekam vilajeta Bosne

*

Predstavicima šerijata kadijama kadiluka Tešanj, Derventa, Gračanica, Tuzla, Zvornik, uglednim kapetanima tvrđava Tešnja, Doboja, Maglaja, Gradačca, Tuzle, Zvornika, Teočaka, Srebrenika i Dervente i njihovim dizdarim, agama i zabitima naređuje se:

“Na svim topovima koji se nalaze u tvrđavama, palankama, kulama u vilajetu Bosna tokom vremena u usljed dugotrajne upotrebe topova (posebno igle za paljenje topova) su istrošeni, pa se u slučaju potrebe ne bi mogli upotrijebiti. Sve dotrajale igle (fitilje) neophodno je zamijeniti. Da bi se te igle obnovile i napravile nove, još od vremena Kjamil Ahmedpaše su tamo došla dva čovjeka sa svojim majstorom hadži Muhamedom. Nakon njihova dolaska, a na osnovu visokog fermama spomenuti vezir je svojom bujuruldijom odredio za to posebne službenike u neke tvrđave. Međutim, usljed smjenjivanja navedenog vezira, oni su dužnost napustili. Do dolaska sadašnjeg bosanskog valije u svim vašim tvrđavama treba obnoviti topove”.²⁴

23 Isto, str. 260-261.

24 Isto, str. 268-269.

25 Isto, str. 271-272.

*

Predstavicima šerijata, učenim kadijama kadiluka Tešanj, Derventa, Gračanica, Tuzle, Zvornik i Bijeljina, uvažanim muteselimima i kapetanima tvrđava, zabitima i svim odgovornim ljudima koji se nalaze u spomenutim kadilucima naređuje se:

“Neki žitelji vaših tvrđava i kadiluka ne znaju za mnoge vezirove zabrane. Zato su vršili povrede ugovora o miru sa Austrijom koje se nalaze u vašem susjedstvu, a neki i danas koriste priliku da se bogate. Po svoj prilici oni izvoze raznu hranu i stoku u neprijateljsku zemlju i tamo je prodaju, a što je šerijatom i kanunom zabranjeno. Na osnovu toga sve dotle dok ne dođe naš gospodar i dobročinitelj vezir sadašnji bosanski valija, na ovo ih treba upozoriti. O tom smo dužni da se posebnom pažnjom brinemo svi jer je to vrlo važna državna stvar. Treba dobro paziti da se ne izvozi u neprijateljsku zemlju, bilo da je to stoka ili hrana, a isto tako treba paziti da se ne povrijedi ugovor o miru. Ukoliko bude onih koji se na to usude, odmah ih treba uhapsiti i o tome podnijeti ilam divanu Bosne. U tom smislu se izdaje ova bujuruldija, koja vam se šalje. Ako Bog da kada dok ne stigne valija vi treba da ovo zabranite i da se klonite ovakvih postupaka i ovome treba da poklonite veliku pažnju. Postupite kako vam bujuruldija nalaže.”

29. zilhidže 1170. h.g. (13. septembar 1757. godine).²⁵

*

Predstavicima šerijata učenim kadijama kadiluka Tešanj, Derventa, Gračanica, Tuzla, Zvornik, kapetanima Tuzle, Doboja, Zvornika, Tešnja i Dervente, svim ajanaima, zabitima i ostalim odgovornim ljudima, naređuje se:

“Njegovo carsko veličanstvo je odlučilo da na vilajet Bosne zajedno sa sandžakom Hercegovinom, sa danom 12. zulhidžeta 1169. hidžretske godine (28. augusta 1757. godine) postavi

hadži Mehmed pašu, dosadašnjeg muhafiza Agriboza. Do njegovog dolaska u vilajet Bosne, sve što se bude trebalo rješavati u vezi sa naredbom, kao i obaveza da se štiti i pazi na zemlje, fermanom je povjereno meni kao muteselimu. Radi znanja u prilogu vam se dostavlja ferman, te se u tom smislu izdaje ova bujuruldija divana Bosne, koja vam se šalje. Ako Bog da kada stigne vi treba da ovaj prijepis visokog carskog fermana uvedete u sudske sidžile vaših kadiluka, a potom da ga objavite. Moleći se Bogu za dug život i vladavinu našeg sultana, vi ćete se truditi da svi složno čuvate zemlju i da štitite raji i da se kloni svega što je zabranjeno.”

28. zulhidžeta 1170. h.g. (12. septembra 1757. godine)

Siromah Mehmed, kajmekam vilajeta Bosne.²⁶

*

Zadnja vijest u ovom sidžilu koja se odnosi na gračanički kraj, upućena je od strane “Poniznog siromaha Sejfullaha, kapu-čehaje i kajmekama vilajeta Bosne”.

Učenim kadijama kadiluka: Tešanj, Maglaj, Derventa, Gračanica, Tuzla, Zvornik, Bijeljina, Kladanj, Birač, Srebrenica, Višegrad i Rogatica, uglednim i uveženim kapetanima, agama i begovima, zabitima, ajanima vilajeta i drugim odgovornim ljudima, naređuje se:

“Od 8. ševvala 1169. godine (6. jula 1756. godine), po milosti njegovog carskog veličanstva, vilajet Bosna zajedno sa sandžakom Hercegovinom dati su na upravu, mudrom carskom veziru, njegovoj prezvišenosti, dobročinitelju punom čovječnosti Kjami Ahmed paši. Prvog zulkadeta, sretno je krenuo iz grada Soluna na svoje odredište 28. jula 1756. godine. Do njegova dolaska, ovaj ponizni sluga je postavljen za kajmakama navedenog vilajeta. 11. spomentog mjeseca, u petak ću doći u Travnik, da svima čestitam i objavim da je iz Soluna krenuo naš valija 8. augusta 1756. godine. Povođom ovog događaja dostavlja vam se po jedan

prijepis fermana, a s naše strane bujuruldija koja vam se uz to šalje. Ako Bog da kada stigne ovaj prijepis svi kapetani, age i ostali, na način kako je to oduvijek uobičajeno, da se dočekaju uvaženi veziri, da izadete na doček na određeno mjesto koje je i do sada bilo uobičajeno i da ukažete sve službene počasti kao i uvijek do sada. Ovo treba da odmah izvršite i da se pobrinete. Posebno se strogo naređuje, da svaki u svojoj kapetaniji drži u pripravnosti muhafize i nefere, a da se nad njima postave vekili (zamjenici). Vi ćete izaći sa neferima na doček. Vama kadijama i naibima se naređuje da ovaj prijepis emri šerifa fermana) provedete kroz sidžile svojih sudova a da ga potom svima objelodanite. Do valijinog dolaska nikome od raje i nemoćne sirotinje ne smije se činiti nikakva nepravda i toga se treba posebno pridržavati. Ako ima odmetnika i hajduka o tome treba neodložno podnijeti ilam nama, a vi ćete postupiti prema ovoj bujuruldiji”.²⁷

SUMMARY

The Region of Gračanica in the Mid-18th Century: Data from the Court Records of the Kadiluk of Tešanj

Summary: The court records of the kadiluk of Tešanj from 1751 to 1789 contain important data that refer to the region of Gračanica. Based on the translation of the court records by late Abdulah Polimac (proofread by Lamija Hadžiosmanović and Salih Trako), kept today in the General Library in Tešanj, we present the data that refer to the region of Gračanica. These are mostly bujuruldije, the official degrees of Bosnian council (the Eyalet of Bosnia), that were sent in the form of a circular to many kadis, including the kadi of Gračanica. From these decrees and circulars, we learn about precious data about general circumstances in northern and north-eastern Bosnia in the mid-18th century.

Keywords: Court records of Tešanj, kadiluk of Gračanica, bujuruldije, ferman, 18th century

26 Isto, str. 276-277.

27 Isto, str. 280-282.



Dragan Prole - Kao nekad